

SDE PROGRAMM 2023. AASTA RIIGIKOGU VALIMISTEL
(ÜLDKOGUL KINNITATUD)

Tugev Eesti – toimetulek on julgeolek

Sotsiaaldemokraadid seisavad õiglase Eesti eest.
Eesti on nii tugev, nagu on tema inimesed.

Sisukord

Lühidalt	4
1. ÕIGLANE TÖÖ JA KESTLIK MAJANDUS	6
1.1. Majandusareng põhineb targal, motiveeritud ja hoitud töötajal.....	6
1.2. Eesti vajab nutika ja kestliku majanduse arenguhüpet	6
1.3. Eesti on hästi ühendatud seesmiselt ja rahvusvaheliselt.....	7
1.4. Eesti maksusüsteem on õiglane ja jätkusuutlik	8
2. TUGEV PERE JA KINDEL KODU	8
2.1. Lapsed ja pered on kaitstud.....	8
2.2. Kodu on kättesaadav igaühele kõikjal Eestis.....	9
3. TARK JA ETTEVÕTLIK RAHVAS	9
3.1. Eesti haridussüsteem on maailmatasemel ja võrdseid võimalusi loov.....	9
3.2. Ühtne Eesti kool on koosõppiv kool.....	10
3.3. Teadus- ja arendustegevus on Eesti edu võti	11
4. ELUJÕULINE JA AVATUD KULTUURIRUUM	11
4.1. Kultuur püsib inimestel – loojatel ja kultuuris osalejatel.....	11
4.2. Rikkalik kultuuripärand on hästi hoitud ja väärtustatud	12
4.3. Eesti kultuur on maailmas tuntud ja tunnustatud	13
5. TERVED JA TEGUSAD INIMESED	13
5.1. Õnnelik ja terve inimene	13
5.2. Eakad ja erivajadustega inimesed on ühiskonnas hoitud	14
5.3. Teeme ära liikumispöörde.....	15
6. PUHAS JA ELURIKAS KESKKOND	15
6.1. Eesti loodushoid on osa üleilmsest kliima ja elurikkuse kaitsest	15
6.2. Energiajulgeolek on saavutatud kestlikult ja õiglaselt.....	16
6.3. Eesti metsad on hoitud.....	16
7. ELAVAD JA ARENEVAD PIIRKONNAD	17
7.1. Tugevad omavalitsused, tasuvad töökohad ja nüüdisaegne elukeskkond	17
7.2. Põllumajandus ja maaettevõtlus on konkurentsivõimeline.....	18
8. HOITUD JA KAITSTUD RIIK	18
8.1. Eesti julgeoleku tagab laiapindne riigikaitse	19
8.2. Eesti riigikaitse on rajatud iseseisvale kaitsevõimele ja koostööle	19
8.3. Eesti rahvushuvid on maailmas hästi esindatud	20

9. KAASAV JA SÕBRALIK ÜHISKOND	21
9.1. Demokraatia algab inimese põhiõigustest	21
9.2. Eesti ja eestlus on ülemaailmne	21
9.3. Ühine Eesti riigiidentiteet.....	22
10. AVATUD RIIGIVALITSEMINE	22
10.1. Riigi juhtimine on läbipaistev, nüüdisaegne ja inimkeskne	22
10.2. Eestis on aktiivsed ja võimekad kogukonnad ja vabaühendused.....	23
10.3. Poliitika rajaneb ausale ideede konkurentsile.....	24

Lühidalt

Sotsiaaldemokraatliku ilmavaate ja poliitika keskmes on inimene. Terve ja motiveeritud inimene on Eesti majandusedu ja ühiskondliku heaolu vedur. Iga inimene peab saama maksimaalselt kasutada oma võimeid ja tundma end väärtuslikuna. Eesti ühiskonnas peab olema välistatud mistahes diskrimineerimine inimese soo, päritolu, keele, seksuaalse identiteedi, vanuse või laste arvu järgi. Taunime soolist ebavõrdsust kõigis eluvaldkondades. Võrdse tööpanuse eest tuleb maksta inimestele võrdset palka. Hea riik usaldab oma inimesi, kogukondi ja ettevõtjaid ning viimased saavad omakorda usaldada riiki. Sotsiaaldemokraadid näevad Eestit kui tugevat ja õiglast rahvusriiki osana Euroopast, kus on tunnustatud iga rahva ajaloo ja kultuuri omapära, kehtivad demokraatliku õigusriigi põhimõtted ning kaitstakse iga inimese vabadust ja väärikust.

Targad töötajad aitavad Eestil väljuda väikeste sissetulekute lõksust. Riigi ülesanne on toetada iga inimese arengut kogu tema elukaare ja tööelu jooksul. Seame sihi, et igal töötajal oleks võimalik kasutada nädalas keskmiselt üks tööpäev enesetäiendamiseks, et kogemus tööturul käiks käsikäes elukestva õppega ja võimalusega soovi korral ette võtta karjääripöörde. Kui igas valdkonnas investeeritakse töötajate arengusse ning tõosuhted on õiglasemad ja paindlikumad, siis toob see jõukust juurde nii töötajatele, ettevõtetele kui ka ühiskonnale.

Miinimumpalk peab jõudma kolme aastaga järk-järgult 1200 euroni. See ei oleks midagi rohkemat kui soov, et Euroopa keskmiste hindadega riigis oleks Euroopas kokku lepitud alampalk – 50% keskmisest palgast. Töötav inimene peab saama väärikat palka. Palgavaesusest ei võida mitte keegi. Ühtki tööandjat ei saa teha edukaks töötaja, kes rabeleb toimetulekuks mitmel töökohal. Inimesed, kelle kätte usaldame oma lapsed või hooldust vajavad eakad, kes kannavad hoolt meie tervise eest, kes hoiavad alal meie kultuuri või kes loovad iga päev ühiskonda, kus saame end turvalisena tunda, väärivad palka, mille eest saab nende pere ära elada. Samuti seisame iga last väärtustava peretoetuse eest, mis kohandub elukallidusele ja leevendab lastega perede vaesust.

Eesti majanduse uue arenguhüppe saavutamiseks vajame sihikindlat teaduse ja innovatsiooni toetamist. Selleks suurendame teadus- ja arendustegevuse rahastust 5 aastaga 3%-ni SKP-st, millest riik panustab 1%. Erasektoris peab innovatsioon oluliselt kasvama ja seda üle Eesti. Innovatsioon peab jõudma nii keskkonnatehnoloogia kui ka põllumajanduse ja puidutööstuseni, ulatuma iduettevõtlastest suurte tööstusettevõteteneni. Katame Eesti 2027. aastaks ülikiire internetiga ja hoiame oma e-riigi heas vormis iga elaniku, vabaühenduse ja ettevõtja jaoks. Riigi ülesanne on toetada ettevõtete innovatsiooni, robotiseerimist ning digitaalsete lahenduste rakendamist madalalpalgalise ja rutiinse töö nüüdisajastamiseks ja tootlikkuse suurendamiseks. Üleminekuks peab riik pakkuma väikeettevõtetele, maapiirkonna ettevõtetele ja omavalitsustele tööandjatele palgatoetust.

Kõrghariduse ja teaduse kulud on investering tulevikku, mis tagab Eestile targa rahva ja tulevikutöökohad. Kõrgharidus peab jääma tasuta hüveks igale targale noorele. Riik peab tagama õppejõududele väärrika palga, et lisaraha teenimine ei muutuks kõrgkoolide põhiesmärgiks. Eestis tehtav teadus peab olema rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline, kuid samal ajal soodustame eestikeelse teaduse ja rahvusteaduste arengut.

Õiglane Eesti algab laste võrdsetest võimalustest olla terve ja saada parimat haridust. Toetame üleminekut eestikeelsele õppele ning kõigi Eestis elavate rahvaste toomist ühisesse eestikeelsesesse inforuumi. Hoiame Eesti hariduse maailmatasemel. Kõigi lastega tegelevate õpetajate ja spetsialistide palgad peavad olema konkurentsivõimelised. Tagame õpetajate miinimumpalga, mis on vähemalt 130% eelneva aasta keskmisest palgast, ning hoiame teiste lastega tegelevate töötajate palgakasvu õpetajate palgadega samas tempos. Väärtustame õpetajaametit, loome õpetaja arengut motiveeriva karjäärimudeli ja vähendame õpetajate töökoormust. Loomme tingimused kaasava hariduse paindlikuks rakendamiseks, maksame lasteaedade ja koolide tugispetsialistidele väärikat palka, et iga abi vajav laps saaks vajalikku tuge vanema rahakotist sõltumata.

Kultuuri ülesanne on ühtaegu hoida eestlust, toetada avatud ja salliva ühiskonna kujunemist ning aidata käia kaasas muutustega maailmas. Eesti kultuur püsib pühendunud loomeinimestel ja kultuuritöötajatel. Nagu iga teine töötaja, vajab ka kultuuritöötaja palgastabiilsust ja sotsiaalseid tagatiseid. Kultuur peab olema kättesaadav inimese kogu elukaarel, sõltumata inimese elukohast, vanusest, päritolust, erivajadusest, sotsiaalmajanduslikest võimalustest. Seisame kultuuri järelkasvu eest. Iga laps peab saama käia ühes tasuta huviringis ning võimaluse saada osa kultuurist. Kultuur teeb meist eestlased ja hoiab meie vaimset tervist kriisiaegadel.

Igal inimesel peab olema juurdepääs nüüdisaegsele arstiabile. Tagame igapäevase õiguse arstiabile universaalse ravikindlustuse kaudu. Teeme arenguhüppe vaimse tervise abi kättesaadavuses. Ehitame üles tervikliku vaimse tervise püramiidi, alates tervise hoidmisest kuni tipptasemel ravini. Haiguste ravi kõrval pöörame väga suurt

tähelepanu haiguste ennetamisele ja tervislikele eluviisidele. Viime ellu liikumispöörde, et panna kogu Eesti rahvas regulaarselt liikuma.

Eakate inimeste osakaal ühiskonnas aina suureneb. Kogu elu tööd teinud inimene peab tööturult lahkudes säilitama inimväärse elukvaliteedi ja tulema toime olmekuludega. Suurendame vanaduspensioni baasosa tasemele, mis tõstaks keskmise vanaduspensioni 50%-ni keskmisest palgast. Kolmekordistame pensionäride puudetoetuse. Aitame muuta ühiskonda sõbralikuks eakatele ja lisavajadustega inimeste suhtes, muudame enesestmõistetavaks ligipääsetavuse avalikus ruumis ja hoonetes. Arendame tervishoiu- ja hoolekandesüsteemi võimekust puudega inimeste ja eakate toetamiseks. Kanname hoolt, et omavalitsustel oleks koduteenuste arendamiseks ja erivajadustega inimeste toetamiseks rohkem raha.

Kodu on iga inimese põhiõigus. Oma kodu pole lihtsalt elamispind või kinnisvaraturu objekt. Tagame igale noorele perele võimaluse oma kodu rajamiseks, arendades üürielanute programmi ning ehitades üle Eesti 5000 uut korterit. Kaitseme inimesi kommunaalkulude ja üürikulude suurte kõikumiste eest. Maksame toetust liiga kõrgete ja kõikumate energiahindade leevendamiseks ning muudame järk-järgult kogu elamufondi energiatõhusaks. Toome tagasi kodulaenude intressimaksete maksuvabastuse.

Tänapäevase elu- ja töökeskkonna loomine maapiirkondades vajab sihtprogramme. Tagame kodulähedaste hariduse, tervishoiu ja muude esmatasandi teenuste kättesaadavuse ning tugevdame maakonnalinnade teenuseid. Loomme maapiirkondadesse 15 000 uut tasuvat töökohta, investeerides selleks 500 miljonit eurot. Koostame selle tarvis ühise investeerimisplaani kohalike omavalitsuste, ettevõtjate ja töötajate esindajatega. Soodustame innovatsiooni maamajanduse harudes, nagu põllumajandus, puidutööstus, kalandus, turismindus. Hoiame põllumajandusliku maarekursi kasutuses ja väldime väärtusliku põllumaa täisehitamist. Ka uue energiataristu rajamisel arvestame kogukondade vajadustega ja maastikuliste väärtustega.

Lähiaastatel peab Eesti toime tulema energiapöördega, mis mõjutab meie inimeste ja ettevõtete toimetulekut ning loob majandusele uued võimalused. Läheme 2030. aastaks üle taastuvenergeetikale, kohandame ümber elektrivõrgu ja teeme selle töökindlaks. Arendame välja meretuulepargid ja soosime hajutatud väiketootmist. Vajame selgust, millises ulatuses ja kuidas tagame juhitavad energiavõimsused, mis on meie kodumaised energiaressid ja salvestamisvõimalused. Loomme võimaluse kodutarbijatele ja korteriühistutele tasuta liitumiseks elektritootjana 30 kW ulatuses. Põhja- ja Baltimaade ühine energiaturg ja ressursside jaotus peab toimima, kuid elektribörs vajab õiglast ja läbipaistvat hinnakujundust.

Eesti inimese identiteedi oluline osa on Eesti loodus. Elurikkuse hoidmiseks viime metsaraie mahud järk-järgult jätkusuutlikule tasemele ehk 8 miljonile tihumeetrile aastas, suunates samas rohkem investeringuid puidusektori innovatsiooni, et luua siin suuremat lisandväärtust ja säilitada töökohad. Kujundame ümber Riigimetsa Majandamise Keskuse majandusmudeli, et kasutada RMK dividende elurikkuse kaitseks ning kompenseerime metsaomanikule looduse ja elurikkuse kaitsega seotud kulud.

Eesti peab olema hästi kaitstud ning võimeline koondama kõik oma ressursid, piirkonnad ja inimesed riigi kaitseks. Koolitame nelja aastaga poole Eesti elanikkonnast elanikkonnakaitse kursustel. Tõstame kaitsekulud vähemalt 3%-ni SKP-st ning panustame järgmised neli aastat 3,5% kriitiliste võimete väljaarendamiseks. Kindlustame täiendava 0,5% SKP-st mittesõjalise valmisoleku suurendamiseks. Oleme valmis kehtestama ajutise riigikaitsemaksu, et rahastatud oleks nii kaitsevõime kui ka inimeste igapäevane toimetulek. Me võtame vastutuse toetada Eestisse jõudnud Ukraina sõjapõgenikke. Panustame sellesse, et lõimida siin elavad ukrainlased eestikeelsesse ühiskonda ja teha parim, et neil tekiks võimalus kodumaale naasta. Seisame Euroopa Liidu poolt Venemaale kehtestatud sanktsioonide karmistamise eest ning toetame Ukraina riiki majanduslikult, poliitiliselt ja sõjaliselt. Toetame Ukraina saamist Euroopa Liidu ja NATO liikmeks. Me töötame Ukraina võidu nimel.

Kõigi nende eesmärkide täitmiseks, toimiva riigi tagamiseks ning uue arenguhüppe saavutamiseks vajab Eesti innovatsiooni riigivalitsemises ning muudatusi Eesti maksusüsteemis. Õhukese riigi aeg on ümber. Eesti riigi püsivust, eesti keele ja kultuuri kestlikkust kiiresti muutuvast ning aina uusi riske esitavas maailmas ei saa üles ehitada laenurahale. Eesti vajab terviklikku ja tasakaalustatud uut maksusüsteemi, et tagada Eesti julgeolek, rahvastiku areng, sotsiaalsüsteemi toimimine, eestikeelse hariduse ja kultuuri kestlikkus ja Eesti looduse elurikkus. Sotsiaaldemokraadid seisavad selle eest, et viia läbi ühiskondlikul kokkuleppel ning erapooletul majandusanalüüsil põhinev valitsemis- ja maksureform.

1. ÕIGLANE TÖÖ JA KESTLIK MAJANDUS

1.1. Majandusareng põhineb targal, motiveeritud ja hoitud töötajal

Sotsiaaldemokraatide majandusvisioon on kõikide Eesti elanikeni jõudev jätkusuutlik ja õiglane majanduskasv. Eesti majanduse uus edulugu põhineb targal töötajal, kellel on tööturul vääriline koht nii alustava spetsialisti kui ka kogunud töötajana. Eesti inimene teeb kõrge lisandväärtusega tööd ja palk tagab talle väärika elujärje. Töötajasse investeerimise peab olema võimalikult lihtne, et tagada inimeste valmisolek tööturu muutustega kaasas käia. Käime kaasas töösuhete muutumisega ühiskonnas – töötaja õigused peavad kehtivad kõigile ühtmoodi, sõltumata töösuhete vormist.

- Tõstame miinimumpalga 1200 euroni ja toetame üleriigiliste palgalepete sündi ka teistel palgatasemetel. Sihime euroopalikku 80% taset palgalepetega kaetuseks kõigist töötajatest. Riik maksab väikeettevõtetele, maapiirkonna ettevõtetele ja omavalitsustele palgatoetust – 2024. aastal 50% ja 2025. aastal 25% tööandjatele tekkivast lisakulust ning investeerib aastas 230 miljonit eurot ettevõtete võimekuse tõstmisesse.
- Muudame töönädala 4-päevaseks neile, kes ühe päeva nädalas õpivad. Suurendame 2035. aastaks õppepuhkuse mahtu 50 päevani, et iga töötaja saaks õiguse kasutada keskmiselt ühe päeva nädalas õppimiseks ja enese arendamiseks.
- Anname töötajale lisapuhkepäeva nädalavahetusele langeva riigipüha korral ja topelttasustame pühapäeval töötamise.
- Vabastame erisoodustusmaksust tööandja kulutused 800 euro ulatuses aastas töötaja tervise edendamiseks, spordiga tegelemiseks ning kultuurielamusteks.
- Suurendame elukestvas õppes osalejate arvu 50%-ni ning võimaldame vähemalt ühe toetatud karjäärivahetuse tööelu jooksul.
- Muudame kaugtööga seotud kulude hüvitamise töötaja õiguseks ning muudame selle tööandjale lihtsaks ja maksuvabaks.
- Lihtsustame tööst põhjustatud haiguste, sh kutsehaiguste tuvastamise ja hüvitamist Töötukassa kaudu.
- Kõrge tööhoive tagamiseks soodustame nii osajaga tööd kui ka töötaja paindlikku kasutamist.
- Soodustame vähenenud töövõimega inimeste töötamise võimalusi ja arendame selleks edasi toetatud töö keskusi.
- Muudame õpilaste tööampsude ja praktika eest tasumise tööandja jaoks maksuvabaks.
- Muudame töötuskindluse süsteemi, et õigus töötuskindlustushüvitisele tekiks ka töösuhete lõppemisel töötaja algatusel või poolte kokkuleppel.
- Langetame tööjõumakse piiratud töövõimega inimestele, pensionäridele, õppivatele noortele ja omastehooldajatele.
- Sõlmime kolmepoolse kokkuleppe tööandjate, töövõtjate ja riigiga vajaliku välistööjõu mahu ning palkade kohta.

1.2. Eesti vajab nutika ja kestliku majanduse arenguhüpet

Eesti majandus peab üle saama madalate palkade lõksust. Ettevõtted vajavad Eesti uue arenguhüppe käivitamiseks teadust, taristut, hästi toimivat riiki, tuge kapitali leidmisel ja riskide jagamisel. Uuest majandusest peavad võitma kõik Eesti piirkonnad. Kliima- ja energiakriisid kujundame keskkonnatehnoloogia arendamisest Eesti uue eduloo ning seame sihiks maailma parima iduettevõtlike keskkonna loomise ja edasiarendamise. Eesti peab saama ettevõtjasõbralikuks riigiks, kus väikeettevõtjana on lihtne tegutseda ja riigi suhtlus ettevõtjatega on vaba asjatust bürokraatiast.

- Suuname 300 miljonit rakendusuringute programmi, välisinvesteeringute toomiseks ja suurettevõtete käendamiseks, et teadmismahukates ettevõtetes ja targas tööstuses tekiks üle Eesti tasuvamaid töökohti.
- Toetame tarka tööstust kõikjal Eestis, sh ettevõtete robotiseerimist, automatiseerimist ja digiteerimist.

- **Teeme riigi digitaristu, süsteemid ja avaandmed kasutatavaks ettevõtetele ja teadusasutustele. Jätkame sammudega tarkvaralahenduste taaskasutuse edendamiseks koodivaramu kaudu.**
- Loome tehisintellekti kompetentsikeskuse, et anda hoogu uute digitehnoloogia rakendamisele ettevõtluses.
- Muudame Eesti majanduse ringmajanduseks. Loome suurte taastuvenergeetika ja ringmajanduse projektide rahastamise instrumendid, sh rohevõlakirjade süsteemi, vajaduse korral käendame investeringuid.
- Soodustame digi- ja kõrgtehnoloogia taristu investeringuid ja töökohtade teket. Investeerime küberturbesse ja Eesti võimekusse olla küberturbe valdkonnas teerajaja.
- Riigi energiasüsteemi reformimisel arvestame ettevõtete vajadustega, tagades energiasõltumatus ja -hindade stabiilsuse ettevõtete jaoks.
- Toetame Eestis alustanud ja kasvanud ettevõtteid rahvusvahelistele turgudele jõudmisel.
- Rakendame riigivalitsemises sotsiaalset innovatsiooni soodustavaid finantsinstrumente, sh mõjuhankeid ning ühiskondliku mõju osakuid.
- Soodustame riigi hankepoliitikaga innovatsiooni ettevõtetes.
- Vähendame mikroettevõtete bürokraatiat aruandluses ja riigiga asjaajamises.
- Muudame digitaalseks ja senisest kiiremaks menetluse planeerimisest ehitise kasutusloani.
- Hoiame riigi julgeoleku ja oluliste teenuse kättesaadavuse tagamiseks ning majanduse suunamiseks strateegilised ettevõtted riigi omandis.
- Jätkame innovatiivsetele iduettevõtetele suunatud välistööjõu lahenduste nagu *start-up*-viisa kasutamist. Arendame edasi välistöötajate kohanemisele suunatud tugisüsteeme ja teenuseid.
- Anname maailma tippülikoolide lõpetajatele võimaluse saada lihtsustatud korras Eesti viisa töötamiseks või ettevõtlusega alustamiseks.
- Toetame välisinvesteeringute Eestisse toomist, nende jaotumist üle Eesti ja seeläbi tasuvamate töökohtade loomist. Selleks loome regionaalseid soodustusi.
- Tagame Eesti ettevõtetele võrdsed konkurentsitingimused Euroopa Liidu siseturul ja liikmesriikides.

1.3. Eesti on hästi ühendatud seemiselt ja rahvusvaheliselt

Eesti eduloost peavad võitma kõik piirkonnad. Kõigil Eesti elanikel peab olema võimalus mugavalt ja mõistliku ajakuluga käia tööl ja osaleda kultuurielus. Iga Eesti koht vajab häid ühendusi piirkondlike ja üleriigiliste tõmbekeskustega. Suuremad keskused omakorda on rahvusvahelised väravad, mis seovad Eesti Euroopa südamega ja globaalselt. Transpordi korraldamisel on võtmetähtsusega teha keskkonnasõbralikke valikuid, tagada liiklusohutus ja taristu toimepidevus.

- **Katame Eesti aastaks 2027 ülikiire (5G) internetiga.**
- **Suurendame teehoidu suunatavaid vahendeid ning viime mustkattele 200 kilomeetrit riigile kuuluvaid kruusateid aastas.**
- **Tihendame reisirongiliiklust, sealjuures suurendame rongide ja väljumiste arvu praegustel põhiliinidel ning arendame rongiliiklust linna-eeslinna suundadel.**
- **Tihendame maakondades ühistranspordi liinivõrku ning muudame nõudepõhise ühistranspordi kättesaadavaks üle Eesti.**
- Soodustame ühistranspordiliikide ühilduvust.
- Toetame linnapiirkondades linna ja maa ühist ühistranspordi korraldamist (sh trammiliine lähivaldadega), eraldame investeeringuvahendeid liikuvuskeskuste ning rattateede ehitamiseks.
- Koostöös Lätiga uuendame raudteetaristu ja loome head ühendused Tartu-Riia suunal.
- Taastame Rohuküla raudtee.
- Arendame välja kasutajasõbraliku üle-eestilise taristu elektritranspordi laialdasemaks kasutamiseks.
- Kohustame arendajat uute asumite ja hoonete ehitamisel rajama nüüdisaegset IT- ja elektritaristut, sh elektriautode laadimispunkte.
- Tagame tõrgeteta parvlaevaliikluse, arvestades kohalike elanike ja ettevõtete vajadusi.
- Meretranspordi ja Eesti ekspordi toetamiseks jätkame riikliku veeteedetasu konkurentsivõimelise määraga.
- Rekonstrueerime Rohuküla-Heltermaa laevateel asuvad kanalid.
- Tõstame põhimaanteed liiklusohutust ning muudame raudteeülesõidud ohutumaks.

- Suurendame liikluskorralduslike ja juhte abistavate innovaatiliste transpordilahenduste laialdasemat kasutuselevõttu Eestis.
- Looime elektrijalgrataste soetuse ja taristurajamise toetusprogrammi sarnaselt elektriautodele.
- Alandame jalg- ja töökerataste käibemaksu 5%-le.
- Vähendame lamellrehvide käibemaksu 5%-le.
- Soodustame alternatiivsete keskkonnasäästlike kütuste tootmist ja kasutamist transpordis.
- Parandame rahvusvahelisi otselennuühendusi Tallinnast ja Tartust. Ühendame rahvusvaheliste lendudega ka Eesti teisi keskusi, tihendame sisemaiseid lennuühendusi.

1.4. Eesti maksusüsteem on õiglane ja jätkusuutlik

Sotsiaaldemokraatidena tahame maksustada inimeste sissetulekuid nii vähe kui võimalik ning nii palju, kui see on ühiskonna toimimiseks vajalik. Praegune riigi majandamise mudel on meile toonud õhukese riigi ja see omakorda kasvava ebavõrdsuse. Eesti vajab õiglasemat ja jätkusuutlikumat maksusüsteemi. Mõistlik maksustamine aitab ehitada tugevat ja õiglast ühiskonda, pakkuda kvaliteetseid avalikke teenuseid inimese kogu elukaare jooksul ning teha tulevikku vaatavaid investeeringuid.

- **Kehtestame õiglase astmelise tulumaksu ja kaotame maksuküüru. Tulumaksuvaba summat ületav sissetuleku osa maksustatakse 20% tulumaksuga ning 3000 eurost suuremale sissetuleku osale rakendub 28% maksumäär.**
- **Maksustame dividendid alates esimesest eurost 28% maksumääraga, tõstame regulaarselt makstavate dividendide maksumäära.**
- **Kehtestame ajutise riigikaitsemaksu 5 aastaks 1% tuludelt, v.a pensionid.**
- Võimaldame kohalikel omavalitsusel kehtestada täiendavaid kohalikke makse (nt ummikumaks suuremates linnades, turismimaks).
- Rakendame kõigi töötamise vormide puhul nii tulumaksu kui ka sotsiaalmaksu tasumise kohustust, laiendades sotsiaalseid garantiisid kõigile töötajatele ja ka üheinimeseettevõtetele.
- Toetame Euroopa Liidu algatust, et suured hargmaised ettevõtted maksaksid tulumaksu riigis, kus nad oma kasumi teenivad.

2. TUGEV PERE JA KINDEL KODU

2.1. Lapsed ja pered on kaitstud

Lastega peredel peab olema kindlustunne. Lapsed vajavad kõigile võrdselt kohanduvat toetamist ning häid teenuseid, mis aitavad tööd ja pereelu ühendada igas olukorras ja igas piirkonnas. Lapsed peavad olema kaitstud ka toimetulekuraskustega peres. Erilist hoidmist vajavad lisavajadusega lapsed. Luues lastele võrdsed võimalused, loome võrdsema ühiskonna. Teenuste reformimisel lähtume alati põhimõttest, et selle käigus ei tohi halveneda perede toimetulek.

- **Seisame kõigi perede väärtustamise eest ja muudame perehüvitised õiglasemaks. Tõstame lapsetoetuse 150 euroni ja indekseerime selle. Kahekordistame üksikvanema toetuse.**
- **Kahekordistame rahastust laste nõustamis- ja teraapiateenusele ning muudame teenuse kättesaadavaks.**
- **Laiendame vanemahariduse kättesaadavust ning toetame kogukondlikke ennetus- ja peretöökeskusi ning loome vähemalt 10 uut keskust üle Eesti.**
- **Toetame mittetöötavaid ja -õppivaid noori nende jõudmisel tööturule või kooli. Looime igasse kohalikku omavalitsusse juhtumikorraldaja ametikohad.**
- Tõstame vaesusega võitlemiseks toimetulekupiiri ja toimetulekutoetust.
- Suurendame töötutoetust inimesele kriisis paremale toimetuleku tagamiseks.
- Parandame ebaõigluse vanemahüvitise lõppemise järel hooldus- ja haigushüvitiste arvestamisel.
- Teeme korda vanemahüvitise süsteemi lisades järjestikuste laste sündimise puhul vanemahüvitise arvestamise juurde elukalliduse koefitsiendi.

- Toetame perepuhkuselt tööturule naasmist karjäärinõustamise ja koolitusega.
- Laiendame koduteenuse ja teiste teenuste osutamist erivajadusega laste peredele, et vähendada vanemate hoolduskoormust ja soodustavad nende osalemist tööturul.
- Lähtume lisavajaduste lastele teenuste ja toetuste määramisel laste erilistest vajadustest. Lisavajadusega laps peab teenuseid saama ka erivajaduse diagnoosi eel ja diagnoosita.
- Tagame vajalike õppevahendite ja tugiteenuste olemasolu tavalasteaedades ja -koolides õppivatele erivajadustega lastele.
- Tõstame seksuaalhariduse taset koolides ja suurendame rahastust spetsialistide kaasamiseks.
- Võtame erilise tähelepanu alla pere- ja soopõhise vägivalda vähendamise, peame oluliseks ohvrite toetamist, tugikeskuste stabiilset rahastamist ning spetsialistide koolitamist.
- Töötame välja programmi lähisuhtevägivalda vähendamiseks ning selle põhjustajate käitumismustrite murdmiseks.
- Toetame ühtsetele kvaliteedinõuetele vastava perelepitusteenuse väljaarendamist.
- Ennetame inimeste sattumist ebaõiglastesse võlaskeemidesse ning tagame kvaliteetse võlanõustamisteenuse.
- Keelustame veebiennustusmängude reklaamid.

2.2. Kodu on kättesaadav igaühele kõikjal Eestis

Kodu omamine või üürimine ja ülalpidamine peab olema võimalik ja jõukohane igaühele kõikjal Eestis. Kodu moodustab järjest suurema osa pere jõukusest ning kodu mitteomamine suurendab vaesusrisiki. Noortel on kerkivate hindade tõttu üha keerulisem kodu leida. Kodu hindades ja kättesaadavuses on tekkinud regionaalsed käärid – Tallinnas, Tartus ja kuldse ringi valdades on hinnad kõrged ja suur eluasemedefitsiit, samal ajal kui väiksemates linnades üürielamufond sisuliselt puudub ning ka kesklinna maja ei kõlba laenuagatiseks. Erinevus vana ja tänapäevase kütte ja soojustusega elamute vahel loob energiaebavõrdsust, mistõttu elamufondi nüüdisajastamine peab olema lähiaastate fookuses.

- Ehitame 5000 uut korterit üle Eesti, suurendades üürielamute programmi rahastust.
- Rekonstrueerime riikliku investeerimistoetuse toel 30 aastaga kogu elamufondi ja avaliku sektori hooned nüüdisaegsete energiatõhususe põhimõtete järgi.
- Vähendame omaosaluse protsenti maapiirkondades rekonstrueerimistoetuse taotlemisel. Teeme rekonstrueerimistoetuse kättesaadavaks ka väiksematele kortermajadele ja eramutele.
- Töötame välja laenuagatiste süsteemi suurkeskustest eemal kodu loovatele peredele ning suurendame rahastust hajaasustusprogrammidele.
- Kortermajade rekonstrueerimisel lähtume kaasava disaini põhimõtetest, et kõik uuendatud eluhood oleksid ligipääsetavad ka eakatele ja erivajadusega inimestele.
- Laiendame elamuinvesteeringuid hoonete ümbrusele ning soodustame omavalitsuste investeeringuid kortermajapiirkondades hea avaliku ruumi loomiseks.
- Nüüdisajastame ja muudame keskkonnasäästlikuks olemasolevad kaugküttesüsteemid ning soosime kodumajapidamiste ja ettevõtete liitumist uuendatud ja uute energia- ja ressursitõhusate kaugküttesüsteemidega tiheasustusaladel.
- Töötame välja toetusmeetme miljööväärtusega ja muinsuskaitsealuste hoonete renoveerimiseks energiatõhusaks. Leevendame energianõudeid käsitöövõtetel põhinevate hoonete ehitamisel.
- Nüüdisajastame omanike ja üürnike suhete regulatsioonid, soodustame üürnike õiguste eest seisvate organisatsioonide tugevnemist.
- Kehtestame kodu üürihinna kasvule mõistlikud piirmäärad.
- Toome tagasi kodulaenu intressimaksete maksuvabastuse.

3. TARK JA ETTEVÕTLIK RAHVAS

3.1. Eesti haridussüsteem on maailmatasemel ja võrdseid võimalusi loov

Eesti haridussüsteemi südames seisavad õpilane ja õpetaja. Iga õpetaja kasvatab meie uut põlvkonda, annab edasi teadmisi, oskusi ja väärtusi. Iga õpetaja on kuldaväärt ning tema töö peab olema vääriliselt tasustatud. Kvaliteetne haridus koos vajalike tugiteenustega kõigis Eesti lasteaedades ja koolides, sõltumata pere majanduslikust olukorrast, annab lastele tulevikuks ühesuguse stardipositsiooni.

- **Tagame õpetajate miinimumpalga vähemalt 130% eelneva aasta Eesti keskmisest palgast.**
- **Tagame igale lapsele lasteaialapsest gümnaasiumiõpilaseni ühe tasuta huviringi.**
- **Tagame tasuta lasteaiaaasta igale lapsele, toetame riigi poolt lasteaialaste toiduraha kulusid analoogselt koolitoiduga ning pakume investeerimistoetust lasteaiahoonete ehitamisel ja renoveerimisel.**
- Seome lasteaiaõpetaja, huvihariduskoolide õpetajate ja noorsootöötajate palga õpetajate palgakasvu kokkuleppega ning maksame selleks omavalitsustele piisavat riigitoetust.
- Varustame haridusasutused tugispetsialistidega, makstes tugispetsialistidele 150% ning erirühmade õpetajatele 130% õpetaja miinimumtöötasust.
- Arendame välja õpetaja karjäärimudeli ja kujundame palgadünaamika õpetaja karjääri jooksul. Eraldame õpetajate karjäärimudeli toetamiseks täiendava palgavahendite puhvri 25% palgafondist.
- Toetame alustavat õpetajat ning pakume talle lisatuge, mentorlust ja õppematerjale ning lisaressursi koolidele, et ta saaks töötada mõistliku koormusega.
- Väärtustatakse senisest enam klassijuhatajatööd. Õpetajatele on tagatud klassijuhataja töö eest vääriline töötasu.
- Toetame õpetaja turvalisust koolis, tema vaimset tervist ning seame koostöös ametiühingutega piiri õpetaja töökoormusele.
- Seame sisse õpetaja tasustatud vaba semestri enesetäiendamise eesmärgil.
- Kahekordistame vastuvõttu õpetajate ja tugispetsialistide koolitamiseks ja loome õppijatele stipendiumid.
- Toetame kõrgharidusega spetsialistide karjääripööret pedagoogi kutse omandamiseks.
- Asume süsteemselt koolitama tugiisikuid ja abiõpetajaid, sealjuures tagame tugiisikutele abiõpetaja omadega sarnased sotsiaalsed garantiid.
- Tagame kõikides koolides väikeklassid, kus erivajadustega lapsed saavad sobivat õpet.
- Toetame lasteaedades muusika- ja liikumisõpetajate ametikohtade olemasolu.
- Koostöös õpetajate esindusorganisatsioonide ja õpilasorganisatsioonidega vaatame üle ja nüüdisajastame riikliku õppekava. Laiendame õpilase võimalusi õppe isikupärastamiseks.
- Toetame kvaliteetse gümnaasimihariduse kättesaadavust kõigis Eestimaa piirkondades.
- Soodustame väikekoolide püsimist ja loomist paikades, kus kogukonnad seda vajavad.
- Aitame kutseõppeasutustel kujuneda piirkondlikeks arengumootoriteks.
- Arendame digitaalset haridusplatvormi, et eestikeelset üldharidust saaks omandada üle maailma.
- Soodustame üldhariduse ja kutseõppe lõimimist eelkuteõppe ja karjääriplaneerimise kaudu.
- Kaasame rohkem spetsialiste, et ennetada ja vähendada kiusamist lasteaedades ja koolides.
- Valmistame kõik õpetajad, tugispetsialistid ja abiõpetajad õpetajakoolituse ja täiendusõppe kaudu ette õpetamiseks mitmekesisel ja -keelses klassiruumis.
- Koostöös kohalike omavalitsustega teeme tasuta menstruatsioonitooted kättesaadavaks kõigis Eesti koolides.
- Soodustame formaal- ja mitteformaalõppe lõimimist.
- Pikendame koolikohustust 18-aastaseks saamiseni või kutse omandamiseni.

3.2. Ühtne Eesti kool on koosõppiv kool

Kõik Eestis elavad lapsed, olenemata kodusest keelest, peavad saama õppida koos eestikeelses koolis. See lõpetab senise keelepõhiste paralleelühiskondade taastootmise ja annab kõigile Eesti lastele võrdsed võimalused. Eesti võtab vastutuse anda haridust Ukraina lastele, kelle koolitee kodumaal jäi sõja tõttu pooleli. Lõimime ka sõjapõgenike lapsed ühtsesse eestikeelsesse haridusruumi.

- **Toetame üleminekut eestikeelsele õppele arvestades seadusega võimaldatud erandeid.**
- **Seame eesmärgiks koosõppiva kooli mudeli, kus erineva keele- ja kultuuritaustaga lapsed õpivad koos.**

- **Valmistame kõrgkoolides ette piisavalt keele- ja aineõpetajaid, kelle abil saab toimuda sujuv ja aineteadmiste tasemel kvaliteetne üleminek eestikeelsele õppele seni vene- või mitmekeelse õppega koolides.**
- **Tagame täieliku koolihõive sõjapõgenike perede lastele, seades nad varakult eestikeelsele õpperajale.**
- Toetame seoses üleminekuga eestikeelsele õppele muu kodukeelega lastele koolides ja lasteaedades oma kultuuri ja emakeele õppimist.
- Tagame võimaluse kultuurilise erikallakuga koolidele praktiseerida mitmekeelset õpet, tagades hea eesti keele lõpetajatele.
- Pakume koolidele ja õpetajatele piisavalt tuge õppe korraldamiseks mitmekeelses klassiruumis ja muu kodukeelega laste lõimimiseks.
- Toetame rahvuskultuuriseltside ja pühapäevakoolide tegevust omakultuuri hoidmiseks.
- Toetame välismaalt Eestisse naasnud rahvuskaaslaste pereliikmete (taas)lõimumist eestikeelsesse haridussüsteemi.
- Kujundame üle-eestilised õpetajavahetus- ja mentorlusmudelid kümbalus- ning lõimitud aine- ja keeleõppe metoodika kasutamiseks erinevates mitmekeelsetes koolikeskkondades.

3.3. Teadus- ja arendustegevus on Eesti edu võti

Eesti uus edulugu on võimalik ainult siis, kui seda toetab tiptasemel haridus ja teadus. Kõrghariduse ja teaduse kulud on investering tulevikku, mis tagab Eestile targa rahva ja tulevikutöökohad. Kõrgharidus peab jääma tasuta hüveks igale targale noorele. Selleks on tarvis tagada õppejõududele väärikas palk ja palgakindlus, et lisaraha teenimine ei muutuks kõrgkoolide põhieesmärgiks. Eestis tehtav teadus peab olema rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline, kuid samal ajal tuleb soodustada eestikeelse teaduse ja rahvusteaduste arengut.

- **Suurendame teadus- ja arendustegevuse rahastust 5 aastaga 3%-ni SKP-st, millest riik panustab 1%.**
- **Tagame tasuta kõrghariduse kättesaadavuse kõigil õppeastmetel.**
- **Doktorikraadiga õppejõu miinimumpalk peab olema vähemalt kaks keskmist Eesti palka.**
- **Tõstame vajaduspõhise õppetoetuse 500 euroni ning nüüdisajastame õppelaenu tingimusi.**
- Tagame õppejõudude piisava palgaraha riigi tellitud õppekavadel õpetamiseks, et ülikoolid ei peaks teadusrahastust kasutama õppetöö doteerimiseks.
- Teeme kõrgkoolides tavapäraseks nüüdisaegsed tööõiguse põhimõtted, sealjuures tagame mõistliku palgakindluse ja vähendame sõltuvust projektipõhisest rahastusest.
- Tõstame riikliku doktoranditoetuse võrdseks Eesti keskmise palgaga.
- Loome koostöös ettevõtetega programmid väljaspool Eestit kõrghariduse ja teaduskraadi omandanud üliõpilaste naasmiseks Eesti teadusasutustesse ja tööturule.
- Peame oluliseks baasteaduste piisavat rahastust ülikoolides, et luua tugev teoreetiline alus rakendusteadustele ja valmistada ette head õpetajad Eesti koolidele.
- Toetame Eesti teadlaste võimekust osaleda rahvusvahelistes teadus- ja arendustegevuse programmides ning neid programme juhtida.
- Loome eriprogramme Eesti kultuuri, ajaloo, ühiskonna, majanduse ja looduse uurimise rahastamiseks.
- Suurendame nõudlust doktorikraadiga töötajate rakendamiseks avalikus sektoris.
- Toetame eestikeelse teaduse ja teaduskeele arengut.
- Suurendame rakendusuuringute ja arendusprojektide süsteemset rahastust, et teadustöö tulemused jõuaksid ettevõtlusesse ja poliitika kujundamine oleks teadmispõhine.
- Toetame teadus- ja arendustegevuse (TA) kasvu ettevõtetes, sealjuures kehtestame teadus- ja arendustegevuse maksuerandid ettevõtetes TA-investeeringutele.

4. ELUJÕULINE JA AVATUD KULTUURIRUUM

4.1. Kultuur püsib inimestel – loojatel ja kultuuris osalejatel

Kultuuri ülesanne on ühtaegu hoida eestlust, toetada avatud ja salliva ühiskonna kujunemist ning aidata käia kaasas muutustega maailmas. Eesti kultuur püsib pühendunud loomeinimestel ja kultuuritöötajatel. Nagu iga teine töötaja, vajab ka kultuuritöötaja palgastabiilsust ja sotsiaalseid tagatiseid. Kultuur peab olema kättesaadav inimese kogu elukaarel, sõltumata inimese elukohast, vanusest, päritolust, erivajadusest, sotsiaalmajanduslikest võimalustest. Kultuur teeb meist eestlased ja hoiab meie vaimset tervist kriisiaegadel.

- **Suurendame kultuurirahvatähtsust 150 eurole lapse kohta, mis võimaldab igal lapsel lasteaiaast gümnaasiumini käia teatris, kontserdil, muuseumis, kinos või näitusel.**
- **Kolmekordistame kohalikele omavalitsustele suunatud huvihariduse fondi, suurendades seeläbi regulaarse ja mitmekesise huvihariduse kättesaadavust.**
- **Tagame kõrgharidusega riigi kultuuritöötajatele vähemalt Eesti keskmise palga ning koostöös omavalitsustega ja ametiühingutega kaotame riigi ja omavalitsuse kultuuritöötajate palgavahe.**
- Rakendame ravikindlustuse, töötuskindlustuse, vanemahüvitise ja pensionistatäi süsteemi vabakutselistele loovisikutele. Võimaldame töösuhtes olemist loometoetuste saamise ajal.
- Jätkame palgatoetuse maksmist kooride, rahvatantsurühmade, orkestrite ja rahvamuusika kollektiivide juhtidele, et hoida nende palk kultuuritöötajatega võrdsel tasemel.
- Tagame kunstniku- ja kirjanikupalga jätkumise, suurendame palgasaajate ringi ning rakendame filmirežissööri- ja heliloojapalga süsteemi.
- Muudame ettevõtete ja eraisikute kultuurile ja spordile tehtavad annetused maksuvabaks.
- Tõstame laenuhüvitisi ning indekseerime autorihüvitisfondi, et loetavatele kirjanikele ja illustraatoritele maksta õiglast hüvitist nende töö eest.
- Toetame eesti keele ja kultuuri õpet sõjapõgenikele ning toetame kõigi sisserännanute kohanemist kultuuris osalemise kaudu.
- Muudame erivajadusega inimestega arvestamise kultuurisektoris enesestmõistetavaks, nii et kultuur on kättesaadav nii füüsiliselt kui ka digitaalselt.
- Hoiame ja arendame Eesti näitekunsti ja teatreid. Seadustame mitmeaastased toetuslepingud, suurendame rahastamist ja loome meetmed näitekunsti vormide ja muude loometegevuste põimimiseks, sh teatriresidentuurideks.
- Väärtustame digikultuuri arengut ning aitame kaasa digipöördele ja digipädevuste omandamisele kultuurivaldkonnas. Toetame mängutööstust eestikeelsete hariduslike mängude loomisel.
- Peame oluliseks kultuuriharidust, et kultuur oleks lõimitud koolitundidesse.
- Tagame meedia sõltumatuse ja vabaduse, muudame Eesti Rahvusringhäälingu nõukogu koosseisu mitmekesisemaks ja suurendame kompetentsust.
- Kohustame rahvusvahelisi voogedastusplatvorme panustama kohaliku filmitootmisse ning toetame globaalsete digihidude õiglase maksustamise nimel.
- Vähendame kultuurisündmuste, perioodika ja raamatute käibemaksu.

4.2. Rikkalik kultuuripärand on hästi hoitud ja väärtustatud

Eesti rikkalik vaimne ja aineiline kultuuripärand vajab hoidmist, väärtustamist ning tulevastele põlvetele edasiandmist. Kultuuripärand seob põlvkondi, kogukondi ja piirkondi, oma kultuuritraditsioonide tundmine ja hoidmine aitab säilitada Eesti eriilmeliste piirkondade ja kultuuriruumide elujõudu. Kultuuripärandi hoidmine järeltulevatele põlvetele eeldab nüüdisaegseid tingimusi ja töövahendeid.

- **Tagame iga kuu esimesel pühapäeval kõigile tasuta sissepääsu riigile kuuluvatesse muuseumidesse ning toetame selle nimel, et kohalikud muuseumid järgiksid sama põhimõtet.**
- **Jätkame rahvaraamatukogude kiirendiga, et toetada raamatukogude arengut kogukonnakeskusteks.**
- **Toetame piirkondlike keelte, murrete, kohaliku kultuuri ja kommete õpetust lasteaedades ja koolides.**
- Tagame õpetajatele ja õppejõududele igal ajal tasuta sissepääsu riigile kuuluvatesse muuseumidesse.
- Säilitame nüüdisaegsete meetoditega kultuuripärandit nii füüsiliselt kui ka digitaalselt, toetades mäluasutuste säilitamisvõimekust ning arendades edasi riiklikku säilitamissüsteemi.
- Toetame pärandihoidlate ehitust Põhja-Eestisse, Lõuna-Eestisse ja Hiiumaale.
- Töötame üldhariduskoolidele välja uue omakultuuri tutvustava õppeaine, et suurendada teadmisi Eesti kultuuripärandi kohta ning eestlaste etniliste rühmade keelte, kommete ja religiooni kohta.

- Tagame laulu- ja tantsupidude programmide stabiilse rahastamise ning jätkame suurpidude toimumispaikade korrastamist.
- Looime laulu- ja tantsurühmadele rahvarõivaste soetamiseks toetusmeetme.
- Teeme koostööd usuorganisatsioonidega ja toetame nende kultuurilise rikkuse avamist võimalikult paljudele huvilistele. Oleme kogudustele toeks ajalooliste ja kaitsealuste pühakodade restaureerimisel.
- Toetame ka keerulistes geopoliitilistes oludes hõimuliikumist ja soome-ugri rahvaste koostööd.

4.3. Eesti kultuur on maailmas tuntud ja tunnustatud

Eesti kultuur peab olema rahvusvaheliselt nähtav ja hinnatud. Kultuur on Eesti parim visiitkaart, mis teeb Eestit maailmas suuremaks ning on sillaks rahvusvahelistele suhetele teistes eluvaldkondades. Kultuuril ja loovusel põhineb üha suurem osa majandusest. Eesti kultuuri rahvusvahelistumine ning kultuuri- ja loomeettevõtlus loob väärtust majanduses ning ühiskonnas tervikuna.

- **Suurendame tagasimaksefondi Film Estonia mahtu 32 miljonile 4 aasta jooksul.**
- **Looime täiendavaid inkubatsioonivõimalusi alustavatele loomeettevõtetele ning toetame loomevaldkonna eksporti ja rahvusvahelistumist.**
- **Toetame rahvusvahelise osalusega ning Eestit rahvusvaheliselt tutvustavate sündmuste korraldamist.**
- Looime Kultuuriministeeriumi ööelu juhtrühma, kelle ülesanne on välja töötada terviklik lähenemine ja põhimõtted ööelumajandusele.
- Arendame Eesti kultuurivaldkonna rahvusvahelist võrgustikku, suurendame meie kultuurivaldkonna esindajate võimalusi osaleda rahvusvahelises kultuurielus ning teeme Eestis toimuvad sündmused nähtavaks välisajakirjanikele ja valdkonna professionaalidele.
- Toetame Eesti osalemist rahvusvahelistes koostööprojektides ning meie loovisikute osalemist residentuurides.
- Võimaldame ligipääsu Eesti kultuurile väliskülalistele, erineva keele- ja kultuuritaustaga elanikele, mujal elavatele eestlastele ning e-residentidele.
- Teeme koostööd teiste ministeeriumide, e-residentsuse ning saatkondadega, et kaasata riiklikele välisvisiitidele ka kultuuridelegatsioonid.

5. TERVED JA TEGUSAD INIMESED

5.1. Õnnelik ja terve inimene

Füüsiliselt ja vaimselt terve inimene on Eesti püsimise alus. Inimese hea tervis teeb ta aktiivseks ühiskonnas, tööelus ja kogukonnas ning võimaldab olla õnnelik ja toeks teistele. Inimese tervis peab olema hoitud, tervisemure aegsasti märgatud ja abi aegsasti kättesaadav. Peame targalt ja hästi hoidma ning toetama oma tervishoiupersonali, kellest sõltub ravi kättesaadavus ja kvaliteet.

- **Anname ravikindlustuse kõigile.**
- **Kahekordistame täiskasvanu hambaravihüvitise ning vanadus- ja töövõimetuspensionäride proteesihüvitise.**
- **Ehitame üles tervikliku vaimse tervise püramiidi alates ennetamisest ja teadlikkuse tõstmisest kuni tipptasemel ravini rasketel juhtudel. Erilist rõhku paneme laste vaimsele tervisele.**
- **Jätkame haiguspäevade hüvitamist alates teisest päevast, mis ennetab haigena töölkäimist sissetulekute kaotamise hirmus.**
- Vähendame retseptiravimite käibemaksu 5%-ni.
- Uuendame täielikult ravi rahastamise süsteemi, et tagada kõigi kiire ligipääs kvaliteetsele arstiabile.
- Lühendame ravijärjekordi.
- Toetame vaimse tervise spetsialistide koolitamist ning nende töötingimuste parandamist.
- Muudame Eestis töötamise atraktiivseks kõigile tervishoiuspetsialistidele, selleks tugevdame sotsiaaldialogi haiglates ja tervishoiusektoris.

- Teeme vajalikud muudatused esma- ja eriarstiabi ning sotsiaalabi korralduses, millega tagame patsientide varase ja täieliku ravi ning optimaalse raviteekonna tervenemiseni.
- Lisame geriaatria eriala haigekassa eriarstliku eriala nimistusse. Toetame geriaatria eriala õpetamist, et tekiks rohkem eakate tervisele spetsialiseerunud arste ja tervishoiutöötajaid.
- Parandame alkoholi- ja narkovõõrutusravi kättesaadavust.
- Teeme tubakatooted lastele kättesaamatuks.
- Toetame kohaliku ja tervisliku toidu kasutamist lasteaias, koolis, hooldekodus ja haiglas.
- Loomme täiendavad piirkondlikud erisused perearstide ja haiglate rahastamisel, et motiveerida arste ja meditsiinitöötajaid töötama kõikides Eesti piirkondades.
- Riigi ja pealinna koostöös leiame lahenduse Tallinna haigla rajamiseks.
- Kiirendame innovatsiooni, sh geeniinfol põhinevate teenuste kasutuselevõttu personaalmeditsiinis.
- Loomme ja rahastamise hoolduskoordinaatorite ametikohti, et tegeleda inimeste sotsiaal- ja terviseküsimumustega terviklikult.
- Peame valdkondadeülest ennetustööd väga oluliseks. Tagame, et ennetusvaldkonna rahastamine on kasvanud ning liigutud stabiilsele eelarvepõhisele rahastusele.
- Uuendame tervise infosüsteemi, teeme selle kasutuse lihtsaks ja inimsõbralikuks ning avatuks uutele innovaatilistele lahendustele.
- Algatame laialdase ühiskondliku arutelu eutanaasia võimaldamise teemal.

5.2. Eakad ja erivajadustega inimesed on ühiskonnas hoitud

Vananemine on loomulik. Inimese tervis vajab hoidmist läbi elu ning eriti vanemas eas, et eakad inimesed saaksid olla õnnelikud, tuleksid eluga iseseisvalt toime, oleksid ühiskonnas nähtavad ja mõjukad. Samamoodi on loomulik, et inimese ajutine või püsiv tervisemure ei takistuseks osalemisele ühiskonnaelus ja töös. Ligipäasetavus on väärtus, mis loob õiglasema ühiskonna.

- **Tõstame vanaduspensioni 1200 euroni, kuid mitte vähem kui 50%-ni keskmisest palgast.**
- **Kolmekordistame pensionäride puudetoetuse.**
- **Kehtestame pensioni alampiiriks 400 eurot, kuid mitte vähem kui kahekordne toimetulekupiir.**
- **Tagame hoolekandereformi jätkumise, et hinnatud vajaduse korral saaks hooldekodu koha pensioni eest.**
- **Suuname omavalitsustele koduteenuse arendamiseks lisavahendeid. Eakalt võetava tasu suurus ei või olla suurem kui 10% igakuisest sissetulekust.**
- **Rajame piirkondadesse vanemaaliste teenusmaju, et pikendada eakate iseseisvat toimetulekut.**
- Kehtestame tööandjapensioni.
- Investeeringute sotsiaalhoolekande digilahendustesse.
- Arendame teenuseid dementsete ja voodihaigete eakate hooldamiseks nii kodus kui ka hooldekodus.
- Toetame eakate aktiivset osalemist ühiskonnas, kultuurielus ja tervisespordis ning nende õppimist ja enesearendamist.
- Muudame füüsilise ligipäasetavuse erivajadustega inimestele nõudeks kõigi hoonete ehitamisel ja renoveerimisel, avaliku ruumi rajamisel ja ühistranspordis.
- Parandame teenuse kvaliteeti üld- ja erihooldekodudes, sealjuures kehtestame hooldusteenuse kvaliteedinõuded, hooldekodudes peab olema kättesaadav tervishoiuteenus, sh geriaatrienus ja hingehoidjad. Suurendame tegevusjuhendajate suhtarvu hoolealuste kohta.
- Loomme hooldekodudele investeeringute toetuse fondi.
- Toetame eakate nõukogu loomist iga kohaliku omavalitsuse juurde, mis hõlmaks eakate ja asjaomaste valdkondade esindajaid.
- Vähendame hooldustöötajate töökoormust ning lepime kokku hooldustöötajate miinimumpalga. Töötame välja omastehooldajate seaduse, millega reguleerime hooldaja lepingu ja selle tingimused, tagame sotsiaalsed garantiid omastehooldajatele, võimaldame nii töötavatele kui ka mittetöötavatele hooldajatele tasustatud puhkust ning ühtlustame töötasud kohalikes omavalitsustes.
- Toetame viipekeele-, kirjutus- ja kirjeldustõlke teenuse osutamist.

5.3. Teeme ära liikumispöörde

Tervislik liikumine saab alguse igapäevastest harjumustest. Liikumine, harrastus- ja saavutussport on kultuuri ja kogukonna osa ning sportimisvõimalused peavad olema kättesaadavad igaühele. Sportlast, treenerit, sportimistaristut tuleb riigi poolt toetada, et Eestis oleks spordialade väga head harrastus- ja treenimisvõimalused.

- **Maksame kvalifitseeritud noortetreenerile vähemalt Eesti keskmist palka.**
- **Laiendame seniseid laste liikumist soosivaid programme kõikidesse koolidesse, et iga Eesti laps liiguks päevas vähemalt 60 minutit.**
- **Suurendame tippspordi toetamist ning suurendame sportlaste rahastamist, et andekad sportlased ei jääks saavutusspordist kõrvale.**
- Koostöös omavalitsustega muudame lasteaedade ja koolide õuealad liikuma kutsuvaks.
- Rajame kõikjal Eestis juurde liikumisharrastuseks sobivaid kergliiklusteid, tervise- ja suusaradu ning kujundame avalikku ruumi ja elukohtade ümbrust liikumist soosivaks.
- Toetame regionaalsete tervisespordikeskuste tegevust.
- Käsitleme puudega inimeste spordiorganisatsioone professionaalse spordi osana ja töötame välja treenerikoolituste mooduli erivajadustega inimestega tegelemiseks.
- Loomme võimalused, et igal noorel, olenemata elukohast ja vanemate sissetulekust, oleks võimalik osaleda vähemalt ühes sporditreenis.
- Õpetame kõik lapsed esimese kooliastme lõpuks ujuma.
- Toetame spordi- ja spordimeditsiini andmete digimist sporditeaduse arendamiseks.
- Toetame suurvõistluste korraldamist ja selleks vajaliku taristu arendamist Eestis ning soodustame sporditurismi.

6. PUHAS JA ELURIKAS KESKKOND

6.1. Eesti loodushoid on osa üleilmsest kliima ja elurikkuse kaitsest

Oleme kõrge arengutasemega riik, mille heaolumudel peab arvestama looduse taluvuspiire. Õpime elama ja majandama elupaikade ja kasvukohtade taluvusvõime piirides. Meil on vastutus tulevaste põlvkondade ees hoida Eesti loodust ja elurikkust, peatada raiskamist ning jõuda looduse ja kliimaga arvestava majanduseni.

- **Võtame vastu kliimaseaduse, mis seab selged eesmärgid ja annab seaduslikud raamid otsuste tegemiseks kõigile valitsemistasanditele ja sektoritele.**
- **Moodustame teadlastest koosneva alalise kliimanõukogu, mille ülesandeks on varustada valitsust värseima teadusinfoga ning seirata kliimaeesmärkide saavutamiseks rakendatud meetmete piisavust.**
- **Koostöös kohalike kogukondadega suurendame kaitstavate alade pindala Eestis 30%-ni maismaa- ja merealadest.**
- Käivitame soode taastamise programmi endistel turbamaardlatel. Taastame märgalad RMK maadel asuvatel jääkturbaväljadel aastaks 2030.
- Valmistame Eesti põllumajandustootjad ette kliimasõbralikuks süsiniku sidumist soosivaks maaharimiseks EL vahendite abiga.
- Hoiame Eesti pärandmaastikke (nt loopealsed karjamaad, rannaniidud, puisniidud) ning tagame pärandkoosluste ja -maastike inventeerimiseks, hoidmiseks ja taastamiseks vajalikud vahendid.
- Seirame Eesti looduse elurikkust ja ökosüsteemide elujõulisust ning võtame looduse seisundit arvesse ruumiplaneerimisel ja eri eluvaldkondade pikaajalistes plaanides.
- Vähendame Väikese väina tammi keskkonnamõju – rajame tammiavad ja asendame õhuliinid merekaabliga.

6.2. Energiajulgeolek on saavutatud kestlikult ja õiglaselt

Seame sihiks Eesti elanike, ettevõtete ja asutuste soodsa, kindla ja keskkonnasäästliku energia varustamise. Praegune energiakriis peab viima meid mõistlikuma majandusmudelini – motiveerima energiat säästma ja andma hoo uut kasvu loovale rohe- ja ringmajandusele.

- **Tagame aastaks 2030 Eesti ülemineku taastuenergiale. Arendame välja meretuulepargid ja soosime päikeseenergia hajutatud väiketootmist.**
- **Loome kodutarbijatele ja korteriühistutele elektritootjana tasuta liitumise võimaluse 30 kW ulatuses.**
- **Maksame toetust liiga kõrgete elektrihindade leevendamiseks, peame vajalikuks nii perede, ettevõtete kui ka omavalitsuste toimetulekut. Koostöös omavalitsustega rakendame toetust ka puiduga kütjatele küttehinna stabiliseerimiseks.**
- **Töötame tehnoloogianeutraalselt välja Eesti energeetika pika kava, mis määrab juhitava ja juhitamatu elektritootmise kõige mõistlikuma osakaalu Eestile.**
- Arendame taastuenergia võimsusi CO₂ kvoodimüügi vahenditest ja kaotame taastuenergia tasu.
- Kindlustame, et taastuenergia projektidele rakendub talumistasu, millest saavad kasu kohalikud elanikud ja kohalikud omavalitsused (tuulikutasu ja analoogsed meetmed).
- Kohandame elektri põhivõrku ja rajame merekaablid taastuenergeetika kasutuselevõtuks ning elektrivõrgud ja alajaamad hajutatud taastuenergia tootmise võrku lülitamiseks.
- Kasutame ammendunud karjääride ja maardlate alasid tuule-, päikese ja hübriidparkide rajamiseks.
- Kiirendame taastuenergialahenduste loamenetlusi.
- Teeme elektribörsi ümber nii, et tagatud on varustuskindlus ja taskukohased hinnad. Seame esmatähtsaks hinnakujunduse läbipaistvuse ja võimaluse juhtida tarbimist enne börsihinna kujunemist.
- Rakendame meetmeid energiaühistute tekkimise soodustamiseks ning soodustame teisi elanikkonna kaasamise viise taastuenergia projektides.
- Asendame põlevkivi järk-järgult taastuenergiaga ning kasutame põlevkivi ainult juhitavateks üleminekuvõimsusteks. Me ei ava uusi kaevandusi ning tagame Ida-Virumaa majandusele õiglase ülemineku.
- Arendame koos teadlastega välja võimekuse kasutada juhitavaid energiaallikaid, sealjuures peame õigeks arutelu tulevikutehnoloogia lahenduste üle.
- Lõpetame Narva soojuselektrijaamades puidu põletamise.
- Kriisidega toimetulekuks loome strateegiliste energiaressursside reservid ja toetame salvestuslahenduste juurutamist.
- Tagame alevike ja külade energiavõrkude varustuskindluse. Investeeringe jaotusvõrkudesse ja elektrivõrgu töökindlusse.
- Viime kohalike omavalitsuste energiatarbimise 100% taastuenergiale.
- Nõuame väikese süsinikujäljega ja ringmajandusele orienteeritud lõpptulemust avaliku sektori hoonete renoveerimisel ja ehitamisel.
- Viime soojuse tootmise üle 100% taastuenergiale, säilitades vajalikud reservvõimsused.
- Töötame välja meetmete paketi maksimeerimaks sisemaise biogaasi tootmise potentsiaali, et asendada imporditud ja fossiilset maagaasi. Riigipoolsete meetmetega kindlustame kohalikule biogaasile õiglase turu.
- Loome Eestisse vesinikutaristu ja tootmisvõimsused. Koostame Eesti vesinikustrateegia ja kujundame vastavad seaduslikud raamid.

6.3. Eesti metsad on hoitud

Hoiame metsade majandamisel elurikkust ning hoidume loodusalade ja rohevõrgustiku killustamisest. Liiga intensiivne metsa majandamine võimendab elurikkuse kriisi ja kliimamuutusi ning hävitab inimeste kodutunde seisukohalt olulised metsad. Vajame uut väärtussüsteemi metsa majandamisel. Mets on ühtaegu eestlase identiteedi osa ning annab paljudele tööd ja sissetulekut. Looduskaitse otsuseid teeme koostöös teadlastega, puidutööstust puudutavaid otsuseid koostöös metsaomanike, valdkonna ettevõtete ja ametiühingutega.

- Vähendame Eesti metsade raiemahtu. Viime raiemahu järk-järgult jätkusuutlikule elurikkust hoidvale tasemele – 8 miljoni tihumeetrini aastas, suurendades puidusektori lisandväärtust ja säilitades töökohad.
- Maksame raiemahtude vähendamiseks, metsa ja elurikkuse säilitamiseks erametsaomanikele kompensatsiooni.
- Rakendame Riigimetsa Majandamise Keskuse (RMK) dividendid metsakaitse tagamiseks ja puidusektori efektiivsuse tõstmiseks.
- Anname omavalitsustele võimaluse määrata kõrgendatud avaliku huviga (KAH) elanikkonna poolt tihedas kasutuses olevad metsad, milles kogukond saab kaasa rääkida metsa majandamises. Läheme kaitsealade piiranguvööndites ja KAH-aladel üle püsimeetsanduse võtetele.
- Katsetame riigimetsa hoidmist ja majandamist kogukonnametsana.
- Laiendame puhkemajanduse osakaalu RMK tegevustes ja tagame matkateede ja -radade, puhkekohtade ja metsamajade süsteemi arengu.
- Arvestame puidutööstusest sõltuvate piirkondade vajadusi üleminekul säästvale metsamajandamisele, et säilitada töökohad ja ettevõtete ekspordivõimekus.
- Hoiame ära puidu Eestist väljaveo toorainena ning suurendame Eesti puidutööstuse võimekust vääridada puitu mööblitööstuses, ehituses ja muus pikaajaliselt süsinikku siduvas ja suuremat tulu toovas tootmises. Toetame puidu vääridamisega seotud teadustööd ja rakendusuuringuid.
- Hoiame ära kvaliteetse puidu jõudmise Euroopa ebatõhusatesse energiakäitistesse ja katlamajadesse.
- Kehtestame RMK-le uued hanketingimused, soodustades kodumaise puidu vääridamist Eesti ettevõtetes.
- Töötame välja õiglase looduskaitse talumiskohustuse kompensatsiooni erametsaomanikele. Sõlmime erametsaomanikega lepinguid metsa vääriselupaikade kaitseks.
- Loomme täiendava süsteemi vabatahtliku looduskaitsetegevuse toetamiseks eramaadel ja -metsades.
- Keelame majanduslikel kaalutlustel tehtavad lageraied kaitsealadel.
- Liigume metsa püsimeetsana majandamise suunas nii riigi- kui ka erametsas, sh vähendame lageraiete osakaalu ja pindala ning väldime lageraiete omavahelist liitumist.
- Oleme riigina oluline puithoonete tellija, riigi hoonete ehitamisel eelistame kohalikku puidutööstuse toodangut.
- Rakendame ja tugevdame Eestis linnurahu kokkulepet.

7. ELAVAD JA ARENEVAD PIIRKONNAD

7.1. Tugevad omavalitsused, tasuvad töökohad ja nüüdisaegne elukeskkond

Tasuvad töökohad ja nüüdisaegsed esmatasandi teenused peavad olema kättesaadavad igas Eesti paigas. Eesti on seesmiselt hästi ühendatud. Maal elavale inimesele on ligipääsetavad linna ja linnas elavale inimesele maapiirkondades pakutavad hüved. Linn ja maa üheskoos loovad Eesti inimestele eripalgeliste elukeskkondade mosaiigi – valikuvõimaluse elukoha valikul ja võrdsed võimalused olenemata kodukohast. Üle-eestiline taristu tagab energia varustuskindluse kõigis piirkondades. Tänapäevased ühendused ja targad digiteenused jõuavad igasse külla. Maa-asulate ja väiksemate keskuste elu käib ajaga kaasas.

- Loomme maapiirkondadesse 15 000 uut tasuvat töökohta, investeerides 500 miljonit eurot. Investeeringuplaani ja maksuerisused maal kõrgepalgaliste töökohtade loomiseks koostame koostöös omavalitsuste, ettevõtjate ja töötajate esindajatega.
- Muudame nõudepõhise ühistranspordi kättesaadavaks kõikjal Eestis ning tagame, et igas alevikus ja suuremas külas on pakiautomaat.
- Soodustame hajusat energiatootmist maakeskkonda sobivalt, energia tootmisel arvestame kogukondade vajadusi ja toetame energiaühistute teket.
- Loomme väikeasulate hea avaliku ruumi ja keskväljakute investeeringuprogrammi.
- Suurendame riigi rahastust hajaasustusprogrammidele, et parandada maal elavate perede elamistingimusi.
- Suurendame investeeringuid maaparandussüsteemide korrashoiuks.

- Investeerime kohalikesse teedesse, sh kruusateede mustkatte alla viimisse, ning maapiirkondade ja väikeasulate kergliiklusteede võrgustikku.
- Toetame maa-asulatele ja väiksematele keskustele sobivate nutilahenduste arendamist nii avalikus kui ka erasektoris.
- Kehtestame maakonnalinnadele lisarahastuse, et täita kogu maakonna inimestele suunatud teenuskeskuse ülesandeid.
- Muudame hariduse rahastamismudelit nii, et see toetaks maakoolide püsimist.
- Leiame lahenduse maksutulu jagamiseks inimese mitme elukoha vahel.
- Soodustame riigi maade munitsipaliseerimist kohalikele omavalitsustele arendustegevuseks, kohaliku ettevõtluse ja elukeskkonna arenguks.
- Toetame kaugtööd riigiasutustes ja riigiasutuste paiknemist väljaspool suurlinnu.
- Tagame kodu lähedal oleva hariduse, tervishoiu ja muude eluks vajalike teenuste kättesaadavuse. Soodustame omavalitsuste koostööd heal tasemel teenuste hoidmiseks kõigis Eesti piirkondades.

7.2. Põllumajandus ja maettevõtlus on konkurentsivõimeline

Toetame põllumajanduse konkurentsivõime suurendamist. Põllumajandus peab muutumas maailmas kohanema suurte väljakutsetega. Suurenema peab põllumajandustootmise lisandväärtus ja järgida tuleb keskkonnanäesmärke. Selleni jõudmise eeldused on haritud põllumees ning teaduse ja põllumajanduse koostöö. Meile on oluline, et maakeskkonnas jääksid alles maale omased tegevused ning maa inspireeriks ettevõtjaid uutes maamajanduse harudes.

- **Tagame kriisiolukordades toidujulgeoleku kindlustamiseks põllumajandusettevõtetele vajaliku toetuse.**
- **Hoiame põllumajanduslikku maaressursi kasutuses ja väldime väärtusliku põllumaa täisehitamist.**
- **Toetame tugevate turismiklastrite loomist maapiirkondades ning loome iduettevõtete, sh elustiili- ja loomeettevõtte tekkeks soodsad tingimused maal ja väikelinnades.**
- Koostame koolitoidu programmi, mis laiendab kohalikult toodetud toidu kättesaadavust haridusasutustes ning õpetab lastele toidu põllult lauale jõudmise teekonda.
- Säilitame põllumajanduses ja kalanduses kasutatavale diiselmootorile EL-i lubatud minimaalse aktsiisimäära.
- Lepime EL-iga kokku õiglased rohestamise nõuded Eestile.
- Vältime põllumajandustootmisele EL-i regulatsioonidest rangemate nõuete kehtestamist ning vähendame bürokraatiat toetuste taotlemisel ja investeeringute elluviimisel.
- Koostöös teadlastega otsime tasakaalustatud viisi lindude poolt tekitatud põllukahjustuste vähendamiseks.
- Toetame kogukonnapõhise ja vabatahtliku jahinduse jätkumist. Suurulukite asurkondade hea seisundi tagamiseks peab jahipiirkonna suurus jätkuvalt olema minimaalselt 5000 ha.
- Soodustame ettevõtluslaenu ja riskikapitali kättesaadavust maapiirkondades.
- Toetame ühistegevust põllumajanduses ja kalanduses ning soodustame teadus- ja arendustegevust maamajanduse ja ettevõtluse arendamisel.
- Toetame innovatiivseid lahendusi n-ö euroheina tootnud rohumaade keskkonnahoidlikuks ja tootlikuks kasutamiseks.
- Laiendame mesinikele mõeldud toetusi, et suurendada bioloogilist mitmekesisust. Sealjuures populariseerime mesindust enam ka tiheasustatud piirkondades.
- Puhastame kudekraavide ja -jõgede suudmed setetest ja muudest vee- ja kalaliikumise takistustest, et Eesti kalavarud kasvaksid.
- Toetame väikesadamate võrgustiku ja seal pakutavate teenuste arendamist.
- Laiendame väikesaartel maa ostueesõiguse võimalust piirinaabritele.

8. HOITUD JA KAITSTUD RIIK

8.1. Eesti julgeoleku tagab laiapindne riigikaitse

Siseturvalisuse valdkonna töötajad panustavad iga päev end ohtu seades selle nimel, et me kõik saaksime elada turvalises ja hoitud riigis. Peame pakkuma siseturvalisuse töötajatele väärilist töötasu, tagama suurendatud mahus järelkasvu ning hoidma siseturvalisuses töötavate inimeste füüsilist ja vaimset tervist. Elanikkonnakaitse ja kriisideks valmisolek on laiapindse riigikaitse lahutamatud osad. Vajalikud võimearendused peavad olema kaetud püsirahastusega. Eesti e-riigi aluseks on toimivad digilahendused, Eesti IT-taristul on aga tekkinud ressursivõlg. Peame oluliselt suurendama oma digivõimekust siseturvalisuse valdkonnas. Meie eesmärk on, et iga Eesti inimene teab, kuidas käituda kriisis, et tagada iseenda ning oma pereliikmete ohutus ja toimetulek.

- **Kindlustame vähemalt 0,5% SKP-st Eesti mittesõjalise valmisoleku suurendamiseks.**
- **Tagame igale politseiametnikule ja päästjale vähemalt 1,2-kordse Eesti keskmise palga.**
- **Nüüdisajastame elanikkonna kaitseplaanid ning loome üleriigilise varjumiskohtade võrgustiku.**
- **Koolitame 4 aastaga poole Eesti elanikkonnast elanikkonnakaitse koolitustel.**
- Ehitame idapiiri täies ulatuses välja.
- Toetame tegevusi, mis aitavad vähendada desinformatsiooni levikut Eestis, ning tugevdame riigi strateegilise kommunikatsiooni võimekust inforünnetele vastu seismiseks.
- Suurendame Sisekaitseakadeemia õppekohtade arvu ning tagame ajakohase kvaliteetse õppe.
- Tagame jätkusuutliku vabatahtlike rahastamise ning seeläbi tõstame ka vabatahtlike arvu.
- Tõstame psühholoogilise kaitse võimekust Eesti ühiskonnas.
- Käivitame koostöös Kaitseliiduga arutelu noorteorganisatsioonide töö tõhustamiseks ja võimalikuks ühendamiseks.
- Panustame lisameetmetesse raske ja organiseeritud kuritegevuse, sh korruptsiooni-, finants- ja majanduskuritegude avastamiseks, kriminaaltulu leidmiseks ja äravõtmiseks.
- Nõustame ja toetame nii omavalitsusi kui ka kogukondi kriisideks valmisolekus.
- Suurendame rändemenetluses digiteeritust ja automatiseeritust, muudame dokumentide taotlemise ja väljastamise täisdigitaalseks.
- Viime süüteomenetlused täielikult digitaalsele kujule.
- Jätkame programmiga „Kodud tuleohutuks“ ning laiendame seda kõikide õnnetussurmade ärahoidmiseks.
- Arendame varingupääste võimekust komandodes üle Eesti.
- Paigutame ohuteavitussireenid kõigisse Eesti linnadesse ja suurematesse asulatesse.
- Kehtestame varjendite ehitamise kohustuse uutele kortermajadele ning toetame korteriühistuid keldrite muutmisel varjumiskohtadeks.
- Rakendame üldhariduskoolides laiapindse riigikaitse õpetuse ja käivitame regulaarsed elanikkonnakaitse harjutused.
- Kujundame Päästeameti elanikkonnakaitse asutuse piirkondlike kriisivalmidusbüroode ning uute võimekustega.
- Loome politsei ja päästeameti reservkriisüksused, sh evakuaatorirühmad igasse Eesti piirkonda, ajateenistuse läbinud broneeringuta reservväelaste baasil.
- Toome tagasi noorsoopolitseinikud.

8.2. Eesti riigikaitse on rajatud iseseisvale kaitsevõimele ja koostööle

Eesti riigikaitse on rajatud iseseisvale kaitsevõimele ja koostööle NATO liitlastega. Lähiaastate kõige olulisem väljakutse on liitlastega koostöös oluliselt suurendada Eesti kaitsevõimet. NATO seniselt heidutuselt tuleb edasi liikuda kontseptsioonile, mis näeb ette kallaletungi kohese tõkestamise Eesti kaitseväge ja liitlasvägede poolt ning vastase tõrjumise Eesti pinnalt. Oluline on NATO liitlaste püsiv kohalolek Eestis, aga ka võime kiirelt tuua Eestisse vajaduse korral liitlasvägesid juurde. Venemaa oht jääb Eesti jaoks suurimaks eksistentsiaalseks ohuks aastakümneteks ning peame tegema suuri pingutusi selle otsustavaks tõrjumiseks.

- **Tõstame kaitsekulud Eesti riigi kaitsmiseks vajalikule tasemele vähemalt 3% SKP-st, panustades järgnevat neli aastat 3,5% SKP-st kriitiliste võimete väljaarendamiseks.**
- **Tagame, et Kaitseliidu ülesanded ja ressursid oleksid tasakaalus. Suurendame Kaitseliidule eraldatavaid vahendeid ja tõstame palgataset.**

- **Vaatame üle kaitseväelaste teenistuse reservis, tõstame kiiresti reageerivate üksuste arvu ja korrastame vajaduse korral mobiliseeritavate üksuste juhtimist.**
- Seame eesmärgiks alalise NATO maa-, õhu- ja mereväe kohaloleku loomise kogu Läänemere piirkonnas.
- Võtame Ukraina sõja õppetunnid arvesse Kaitseväe kõigi tasandite juhtide ettevalmistusel ja koolituste korraldamisel.
- Soodustame vabatahtlikku osalemist riigikaitstes ning võimestame naiste osalust laiapindses riigikaitstes, sh naiste osalemist kaitseväeteenistuses ja vabatahtlikus riigikaitse tegevuses.
- Laiendame kaitseväe veteranipoliitikat missioonisõdurite kõrval ka kaitseväelastele, kes on kaitseväe arengule kaasa aidanud vähemalt 25 aastat.
- Parendame riigikaitse haridust, tagame heal tasemel riigikaitseõppe kõigis koolides. Kasutame paremini Balti Kaitsekolledži rahvusvahelist potentsiaali.
- Viime lõpuni ajateenistuse pikkuse diskussiooni. Laiendame asendusteenistuse võimalusi neile, kes ei sobi ajateenistusse.
- Toetame NATO ja Euroopa Liidu tugevamat koostööd. Toetame Soome ja Rootsi kiiret liitumist NATO-ga ning integreerimist ühisteks kaitseplaanideks ning tihendame kahepoolset kaitsekoostööd Soome ja Rootsi-ga.
- Toetame Eesti rahvusliku kaitsetööstuse arendamist, kaitsealast teadus- ning arendustegevust ning kaitsetööstusettevõtete koostööd rahvusvaheliste kaitsetööstusettevõtetega.
- Teeme koostööd Põhjamaade ja Balti riikidega regiooni kaitsetööstuste ühisel arendamisel ning meie piirkonna kaitsetööstuse huvide esindamisel rahvusvaheliselt.

8.3. Eesti rahvushuvid on maailmas hästi esindatud

Toetame ja võimestame Ukrainat territoriaalse terviklikkuse taastamisel. Eesti hoiab ja tugevdab liitlassuhteid kõigi NATO liitlastega ja Euroopa Liidu partneritega ning samuti regionaalset koostööd Balti- ja Põhjamaadega. Eesti välismajanduspoliitika eesmärk on Eesti rahvusliku jõukuse kasvatamine eksportivate Eesti ettevõtete toetamise kaudu välisurgudel ning välisinvesteeringute Eestisse toomise läbi. Arendame äridiplomaatiat ja suhteid kolmandate riikidega ning toetame igakülgset välismaal viibivaid ning kodumaale naasvaid Eesti kodanikke.

- **Seisame Euroopa Liidu poolt seoses Ukraina-vastase agressiooniga Venemaa suhtes kehtestatud sanktsioonide karmistamise eest ning toetame Ukrainat nii majanduslikult, poliitiliselt kui ka sõjaliselt. Toetame Ukraina saamist Euroopa Liidu ja NATO liikmeks.**
- **Toetame Euroopa Liidu ja NATO selgetel kriteeriumidel põhinevat laienemispoliitika jätkumist ning aitame võimestada Euroopa Liidu idapartnereid oma riikide reformide ja Euroopa Liidule ja NATO-le lähenemisel.**
- **Seame eesmärgiks veelgi laiendada viisavaba reisimise võimalusi Eesti kodanikele.**
- Tugevdame Eesti võimekust ja rolli rahvusvahelise küberjulgeoleku eestkõnelejana ja seadusloomesse panustajana.
- Toetame e-teenuste ekspordi ja osaleme aktiivselt rahvusvahelises koostöös, et hõlbustada riikidevahelist digikoostööd ja arendada õiguslikku raamistikku, mis reguleerib digimajandust, e-teenuseid ja teisi digilahendusi.
- Arendame edasi e-residentsust ning hõlbustame e-residentide ja nende loodud ettevõtete panustamist Eesti majandus- ja poliitiliste huvide edendamisse.
- Loomme Ukraina kodanikele eraldi programmi, millega nad saavad tasuta e-residentideks ning kaalume ka muid toetusmeetmeid äri ajamiseks Ukraina kodanikele.
- Parandame riiklike ettevõtluse toetusmeetmete ja riigi välismajandusalaste tegevuste sidustamist ja loome hästi toimiva platvormi, et kõik riigi tegevused ettevõtete toetamiseks eksporditurgudel oleks koordineeritud.
- Toetame ekspordile orienteeritud innovaatilisi ettevõtteid rahvusvaheliste kontaktide leidmisel ja hoidmisel.
- Leiame võimalused eksportivate tööstusettevõtete krediitvõimekuse toetamiseks.
- Kaitseme ja toetame Eesti inimesi ja ettevõtjaid võõrsil, pakume kvaliteetseid konsulaarteenuseid oma välisesindustes ning koostöös teiste EL-i liikmesriikidega üle maailma.
- Jätkame osalemist rahvusvahelises arengukoostöös Eesti jõukuse kasvu mööda.

- Põhjala ja Balti riikidega teeme tihedamat koostööd riigikaitstes, majanduses ja rohelise energia tootmises. Arendame heanaaberlikke suhteid Läti ja Soomega.
- Arendame koostööd USA kui strateegilise partneriga riigikaitstes, majanduses ja kultuuris.

9. KAASAV JA SÕBRALIK ÜHISKOND

9.1. Demokraatia algab inimese põhiõigustest

Oleme järjekindlad inimõiguste ja põhiõiguste eest seisjad. Hindame ja väärtustame iga inimest ja iga peret Eesti ühiskonnas. Üski inimene ei tohi kannatada alandamise ja diskrimineerimise all.

- **Keelustame vaenukõne ja taunime vaenu õhutamist, kuriteo toimepanemine vaenu õhutamise eesmärgil peab kuuluma karistust raskendavate asjaolude hulka.**
- **Võrdväärse töö eest tuleb maksta inimestele võrdset tasu nii avalikus kui ka erasektoris.**
- **Kehtestame abieluvõrdsuse perekonnaseaduses.**
- **Taunime soolist ebavõrdsust mistahes ühiskonnaelu valdkonnas. Peame oluliseks soolist tasakaalu ettevõtete juhtorganites. Järgime soolist tasakaalu valimisnimekirjade koostamisel.**
- Arvestame vananeva ühiskonnaga ja teeme eakad ühiskonnas nähtavaks ja mõjukamaks.
- Tagame igaühele kaitse diskrimineerimise eest ning laiendame võrdõiguslikkuse voliniku võimekust tegelda kõigi diskrimineerimise valdkondadega.
- Väärtustame mõlema vanema rolli lapse kasvatamisel, sealjuures toetame vanemapuhkuse paindlikku jagamist lapsevanemate vahel. Tagame seadustega pereelu ja töö ühendamist soosivaid töösuhteid.
- Soodustame organisatsioonide liitumist mitmekesisuse kokkuleppega, sealjuures näitame avaliku sektoriga eeskuju mitmekesisuslepe rakendamisel.
- Näeme igas avaliku sektori asutuses ette tegevused soolise võrdõiguslikkuse saavutamiseks, anname soolise võrdõiguslikkuse kavadele sisu.
- Muudame karistusseadustikku selliselt, et igasugune nõusolekuta seksuaalakt on kuritegu, nagu see on sätestatud ka Eesti ratifitseeritud Istanbuli konventsioonis.
- Säilitame pikaajalise elamisloaga inimeste hääleõiguse kohalikel valimistel analoogselt praegu kehtiva korraga.
- Võimaldame taotluse alusel naturalisatsiooni korras Eesti Vabariigi kodakondsust Eestis sündinud alla 15-aastastele lastele, kelle vanem elab Eestis pikaajalise elamisloa alusel. Täisealiseks saades peab laps kodakondsuse säilitamiseks loobuma teise riigi kodakondsusest.
- Seisame Eestis tööle asunud sõjapõgenike õiglase kohtlemise eest töösuhetes.

9.2. Eesti ja eestlus on ülemaailmne

15% eestlastest maailmas elavad väljaspool Eestit. Mujal elavad eestlased ja Eestist pärit rahvusvähemused on meie ühiskonna osa. Ka võõrsil elades hoitakse alal Eesti identiteeti ning Eesti ühiskonnal on uks lahti tagasituliijatele ja nende pereliikmetele. Koos teeme Eesti maailmas suuremaks ja mõjukamaks.

- **Soodustame Eestist lahkunud inimeste tagasipöördumist, sh toetame naasmist Eesti eri piirkondadesse ning kohanemisteenuseid kõigile pereliikmetele.**
- **Loome sihtprogrammid välismaal õppinud ja kraadi kaitsnud Eesti noorte sidumiseks Eesti teaduse ja ettevõtetega.**
- **Hoiame Eesti regionaalseid kultuuri- ja keeletraditsioone ülemaailmse eestluse toetamise programmides.**
- Eelisarendame eesti keelega seonduvaid keeletehnoloogia uuringuid ja arendustööd.
- Toetame eestikeelse trükisõna, oskussõnavara ja eesti teaduskeele arengut ning toetame uuringuid ja arendusprojekte eesti keele kasutamiseks digimaailmas.
- Kaasame väljaspool Eestit elavaid eestlasi ja Eestist pärit teistest rahvustest inimesi Eesti ühiskonna arengusse, loome neile võimalused Eesti ühiskonna- ja kultuurielus osalemiseks ning eesti keele õppimiseks.

- Toetame eesti keele hoidmist välismaal, sh laiendame laste- ja noorte ning pereliikmete keeleõppe võimalusi.
- Hoiame välismaal tekkinud Eestiga seotud kultuuripärandit Eesti mäluasutustes.
- Suurendame eesti kultuuri nähtavust rahvusvahelisel areenil, kultuuri kaudu Eesti tutvustamist ja kuvandi loomist.
- Toetame diginomaadlust ja e-residendi programme ning soodustame Eestiga seotud inimeste keele- ja kultuuriõpet.
- Teeme e-riigi teenused kättesaadavaks ja arusaadavaks eestlastele ja Eestiga seotud inimestele üle maailma.
- Toetame riigita soome-ugri rahvaste keele ja kultuuri hoidmist.

9.3. Ühine Eesti riigiidentiteet

Eestis elavad eri keele- ja kultuuritaustaga inimesed kannavad ühist Eesti riigiidentiteeti, arendavad koos edasi Eesti kultuuri ja hoiavad eesti keelt. Kõik siin elavad inimesed jagavad demokraatlikke väärtusi ja austavad üksikisiku õigusi, osalevad aktiivselt ühiskonna- ja kogukonnaelus, on ühises info- ja suhtlusruumis. Austame inimeste kultuurilisi erinevusi ning seisame selle eest, et ühiskond oleks kõigile rahvusrühmadele sotsiaalselt mobiilne – igaüks saab oma töö ja ettevõtlikkusega olla edukas.

- **Toetame tasakaalustatud rändepoliitikat, mis soodustab kõrge kvalifikatsiooniga töötajate ja ettevõtjate saabumist Eestisse ning on vastutustundlik maailma konfliktikolletest põgenevate inimeste aitamisel.**
- **Tagame eesti keele tasuta õppimise soovitud keeletasemele kõigile soovijatele igas vanuses ja keeleoskuses ja olenemata Eestis elamise ajast.**
- **Loomme ühise inforuumi Eestis elavatele erineva kodukeelega inimestele, teisi keeli kasutame sillana inimeste eestikeelsesse ja Eesti-meelsesse inforuumi toomiseks.**
- Toetame digiõppeplatvormide arendamist täiskasvanute keeleõppeks.
- Tagame erirahastuse eestikeelsete õpetajate leidmiseks piirkondades, kus eestikeelne elanikkond on vähemuses. Eesti riik ja eesti keel peab olema neis piirkondades kohal.
- Seome piirkonnad, milles eestikeelne elanikkond on vähemuses, teiste Eesti kohtadega eestikeelsete võrgustike kaudu, nt laste ja noorte üle-eestilise tegevuse ja õpilasvahetuste, erialase ühistegevuse ja avaliku sektori vahetusprogrammi abil.
- Laiendame Eesti majade mudelit väljaspool Tallinna ja Narvat teistesse piirkondadesse ja linnades, kus on rohkem eesti keelest erineva kodukeelega elanikkonda.
- Rakendame sisserändajatele kodanikuhariduse programmi, mis tutvustab igas vanuses inimestele Eesti riiki, kohalike omavalitsusi, võimu ning poliitilisi institutsioone.
- Jätkame Eesti Vabariigi olulisemate seaduste tasuta elektroonilist levitamist vene ja inglise keeles ning laiendame juriidilise abi kättesaadavust eri emakeelega inimestele.
- Võimestame rahvusvähemuste organisatsioone nende töös vähemuse kultuuri hoidmisel, lojaalse Eesti riigiidentiteedi arendamisel ning lõimumise soodustamisel.
- Toetame eesti kultuuri tutvustamist Eestis elavatele vähemusrahvustele ning vähemusrahvuste kultuurilise tegevuse ja ajaloo tutvustamist eestlastele.
- Toetame eesti keele õpet kutse- ja kõrgkoolides, et hoida kõrgharidus ja teadus eestikeelsena ning vähendada vähemusrahvuste hariduslikke barjääre.

10. AVATUD RIIGIVALITSEMINE

10.1. Riigi juhtimine on läbipaistev, nüüdisaegne ja inimkeskne

Eesti riigi juhtimine peab olema läbipaistev, uuendusmeelne ja ressursitõhus. Riigi üks rolle on hoida ühiskonda koos, soodustada kogukondade ja elualade koostööd ja ühist panust. Rahvusvaheline eduka e-riigi maine vajab järeleaitamist inimkesksete e-riigi lahendustega, mis ei jäta kedagi ühiskonnast välja. Vajame sellist riiki, mis suudab kasutada tänapäevaseid andmeid vastutustundlikult, et koos inimestega luua mugavaid teenuseid.

Vajame riiki, mis usaldab oma inimesi ja kogukondi ning mida kõik Eesti inimesed saavad usaldada ja omaks pidada.

- **Loome inimeste ja ettevõtete vajadusi arvestava riigi, kus e-teenused hõlbustavad asjaajamist omavalitsuste ja riigiasutustega.**
- **Eraldame piisavalt vahendeid e-riigi ülalpidamiseks, selle taristu arendamiseks ja ühtlustamiseks, et viia e-riigi hüved iga elaniku, ettevõtja, vabaühenduse ja omavalitsuseni.**
- **Vähendame oluliselt riigi ja Euroopa Liidu toetustega seotud aruandlust, kattes aruandlusega põhiriskid ja vältides asjatut tööajakulu.**
- Suurendame kohalike omavalitsuste tulubaasi, sh tasandusfondi mahtu, ning tõstame laenupiiri, et omavalitsused saaksid tagada hariduse, hoolekande, kultuuri ja muude eluks vajalike teenuste kättesaadavuse kõikjal Eestis.
- Ühtlustame riigi regionaalhaldust, et vajalikud riiklikud teenused oleksid piirkonniti paremini kättesaadavad ning riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ning vabaühenduste ja ettevõtete koostöö piirkondades oleks tulemuslikum.
- Tugevdame riigikogu rolli riigielu oluliste küsimuste käsitlemises, valdkondlike arengukavade ning õigusloomeplaanide koostamises, nende elluviimise seiramisel ja hindamisel.
- Muudame riigieelarve tegevuspõhiseks, selle eesmärgid mõõdetavaks ning eelarve esitusviisi arusaadavaks mitte-ekspertidele. Arendame välja kaasava eelarve printsiibid riigi tasandil.
- Teeme avaliku sektori andmed infoühiskonna põhiõigusena kättesaadavaks, et muuta valitsemine tõhusamaks, kaasata kodanikke, võimaldada sotsiaalset innovatsiooni ja majanduse arengut.
- Vaatame muutunud julgeolekuolukorras üle avaliku teabe seaduse ning seame täpsemad piirid, millised andmed peavad olema avalikud ja millised ei tohiks seda olla.
- Seisame selle eest, et teenuste digistamisega muutuks avalik teenus paremaks ning digiteenused ei jäta ühiskonnas kõrvale inimesi, kes eelistavad traditsioonilist paberil ja näost näkku asjaajamist.
- Arendame proaktiivseid teenuseid, mille puhul riik pakub teenust elusündmuste põhisel (nt lapse sünd) või vajaduspõhiselt andmete alusel (nt renoveerimistoetused, päästeameti teenused).
- Kujundame suure teenusvajadusega valdkondades litsentseeritud teenusepakujate ja nõustajate võrgustikud, mida inimesed saavad usaldada (tasuta õigusabi abivajajatele, energiaauditi teenus jmt).
- Suurendame riigi võimekust hankida innovatsiooni ja uut teadmist ning vähendame hirmu ebastandardsete sihitumate hangete läbiviimise ees.
- Toetame e-residentsuse edasiarendamist, arvestades praeguse maailma võimaluste ja ohtudega.
- Teeme riigiasutuste ülalpidamise kokkuhoidlikumaks, nt ühiste haldus- ja tugiosakondade loomisega.
- Hoiame ära avaliku teenistuse politiseerimise.
- Pooldame avaliku teenistuse palgasüsteemi suuremat läbipaistvust.

10.2. Eestis on aktiivsed ja võimekad kogukonnad ja vabaühendused

Riik peab oma kogukondi usaldama. Vabaühendused ja aktiivsed kogukonnad on sidusa Eesti ühiskonna alustala ja sotsiaalse innovatsiooni allikas. Nad toetavad nende elanike rühmade kaasamist, kel on seni olnud väiksemad võimalused ühiskonnaelus osalemiseks. Vabaühendused ja kogukonnad on koosloomelisel valitsemisel meie olulised partnerid.

- **Loome seadusliku raamistiku võimeka sotsiaalse ettevõtluse sektori arenguks. Kujundame Eestile sobivad sotsiaalse ettevõtluse ja innovatsiooni tugiprogrammid ja finantsmeetmed.**
- **Loome läbipaistvad ja sotsiaalselt õiglased tingimused vabatahtliku töö tegemiseks, sealjuures vaatame üle vabatahtlike sotsiaalse kindlustamise ja lähetamise reeglid.**
- **Suurendame noorte, eakate ja eesti keelest erineva kodukeelega inimeste poliitikas ja ühiskonnaelus osalemist ning arendame välja mudelid nende paremaks kaasamiseks.**
- Suurendame vabaühenduste rolli poliitika kujundamises ning tagame üleriigiliste kodanikuühendustele sõnaõiguse Riigikogu komisjonide töös.
- Võtame seadusandlikud otsused vastu avalikule arutelule ja mõjuanalüüsile toetudes.
- Sätetame, et olulisematele seaduseelnõudele lisatakse riskianalüüs selles kavandatavate muutuste keskkonna- ja sotsiaalsete mõjude kohta, sealhulgas soolise võrdõiguslikkuse aspektist.

- Toetame koosloome ja disainmõtlemise kasutamist iga valitsemistasandi poliitikakujundamises ja teenuste väljaarendamisel koostöös eri elanikerühmade, kogukondade ja vabaühendustega.
- Toetame riigi ja omavalitsuste oluliste partnervabaühenduste professionaliseerumist ning muudame nende rahastuse stabiilsemaks.
- Arendame annetuskultuuri ja regulatiivset raamistikku, et ka eraettevõtjatel oleks lihtsam toetada ühiskondlike algatusi ning organisatsioone.
- Soodustame aktiivsete, võimekate ja läbipaistvate huvikaitseorganisatsioonide teket ning tugevdame vabaühenduste huvikaitsevõimekust.
- Toetame vabaühenduste ümarlaudade toimimist ning vabaühenduste koostööd katus- ja esindusorganisatsioonides.
- Toetame rahvusvahemuste kultuuriseltside aktiivset kaasamist üleriigiliste katusorganisatsioonide ja esindusorganisatsioonide töösse.
- Tugevdame usuorganisatsioonide võimekust osaleda kogukonnatöös, ennetada ja lahendada sotsiaalseid probleeme ning edendame usuühenduste koostööd.

10.3. Poliitika rajaneb ausale ideede konkurentsile

Eesti demokraatia tugevuseks on ideede vaba konkurents, madal korrupsiooni tase ning koostöökultuur. Poliitika kujundamine ja seadusloome peab muutuma veelgi läbipaistvamaks, et kodanik võiks oma riiki usaldada. Vähendades raha mõju poliitikale, kindlustame, et kodanike usalduse pälvivad paremad ideed, mitte pelgalt mõne erakonna suur reklaamieelarve.

- **Tõhustame järelevalvet erakondade rahastamise ja kulutuste üle ja tugevdame Erakondade Rahastamise Järelevalve Komisjoni rolli ja laiendame selle volitusi.**
- **Looime avaliku registri Riigikogu liikmete kohtumistest lobistidega ning kohustame Riigikogu liikmeid edastama infot oma kohtumistest huvirühmadega, kes soovivad seadusloome protsessi suunata.**
- **Piirame erakondade Riigikogu ja kohalike omavalitsute valimiste valimiskampaania kulude mahtu.**
- Muudame selgemaks Riigikogu liikmete, Vabariigi Valitsuse liikmete ning kohalike omavalitsuste volikogude ja valitsuste liikmete suhtes kehtivad lobistidelt kingituste vastuvõtmise reegleid.
- Piirame annetuste mahtu, mida ühel füüsilisel isikul on lubatud kokku annetada ühele erakonnale, 50 000 euroga kalendriaastas.
- Piirame tasulise välireklaami võimalusi ning korrastame välireklaami valimistel. Tagame avalikus ruumis tasuta reklaamitahvliid, kuhu erakonnad saavad paigutada võrdse suurusega valimisplakatid.
- Vähendame erakonna registreerimiseks vajaliku liikmete arvu 500-lt 300-le.